

Preventivní služby v oblasti školské a komunitní prevence rizikového chování, jsou dnes v naší zemi zajišťovány prostřednictvím různých typů organizací. Kromě samotných škol a školských zařízení se jedná především o síť specializovaných pracovišť při pedagogicko-psychologických poradnách a dále pak o síť specializovaných neziskových organizací (14). K adiktologické prevenci se v roce 2019 hlásilo ve sčítání služeb celkem 80 certifikovaných provozů poskytujících prevenci v adiktologii, z nich bylo 52 z oblasti všeobecné, 20 selektivní a 8 indikované k prevenci (2).

Adiktologický screening a časná intervence se staly obrovským tématem – a to ve zdravotnictví zdaleka ne pouze pro zákonnou povinnost vyplývající ze zákona 65/2017 Sb. Tato oblast je důležitým rozhraním mezi zbývajícími typy služeb v adiktologii (specializovanými službami). Časná diagnostika a intervence tvoří velmi široké spektrum různých nástrojů (18) pro identifikaci problémů spojených s užíváním návykových látek a intervenčních nástrojů pro provedení tzv. krátké intervence. Jedná se o velmi jednoduché, a přitom účinné postupy, které jsou snadno trénovatelné a které jsou vhodné jak pro zdravotníky, včetně právě PPLD. Pro představu jednoduchý dotazník pro screening užívání alkoholu AUDIT-C má pouze tři základní položky a jeho administrace i vyhodnocení se pohybuje v řádu minut.

Vzdělávací program pro PLDD (viz dále v článku) je postavený na mezinárodně rozšířeném nástroji CRAFFT. Dotazník CRAFFT⁵ (akronym odráží strukturu dotazníku, který je určen k rychlé identifikaci rizika užívání návykových látek u dospívajících: C: Car; R: Relax; A: Alone; F: Forget; F: Friends; T: Trouble) byl původně vyvinut v USA s cílem poskytnout jednoduchý, ale spolehlivý nástroj pro detekci užívání alkoholu a návykových látek mezi dospívajícími. Dotazník obsahuje šest otázek, jejichž struktura umožňuje přesné zhodnocení rizika užívání návykových látek. Tento nástroj byl adaptován a validován i pro české prostředí, kde je nyní běžně využíván ve zdravotnické praxi (8). Validace proběhla také v České republice a jeho používání se stále častěji stává součástí preventivních opatření

v různých zdravotnických zařízeních. CRAFFT je tedy šestibodový dotazník zaměřený na rychlé vyhodnocení rizika užívání návykových látek u dospívajících. Jeho účinnost při identifikaci rizikových faktorů byla potvrzena v praxi, což vedlo k jeho zavedení do preventivních programů nejen v České republice, ale i na mezinárodní úrovni (9). Screening se často provádí v rámci širších preventivních programů zaměřených na podporu zdraví, včetně sledování dalších ukazatelů, jako je krevní tlak, hladina cholesterolu nebo BMI. Dotazník je rozdělen do šesti hlavních sekcí, z nichž každá pokrývá specifickou oblast screeningu:

- organizace preventivní péče a intervence,
- preventivní prohlídka a screening v oblasti návykových látek,
- samotný dotazník CRAFFT,
- vyšetření v případě podezření na diagnózu F1x.1 a F1x.2,
- krátká intervence u pacientů, u nichž bylo zjištěno užívání návykových látek,
- právní aspekty screeningu.

Význam využití dotazníku CRAFFT spočívá v jeho schopnosti rychle reagovat na potenciální problémy spojené s užíváním návykových látek. Na základě výsledků mohou zdravotníci zahájit krátkou intervenci, jejímž cílem je motivovat dospívajícího k pozitivní změně a prevenci vážnějších problémů (9). Zdravotníci tedy hrají zásadní roli při provádění screeningu a následné intervence, které vyžadují specifické dovednosti, včetně efektivní komunikace s dospívajícími pacienty.

Pravidelný screening je klíčový pro včasnou detekci problémů, které by jinak mohly zůstat nepovšimnuty. V praxi je však screening často prováděn pouze u pacientů, u kterých je podezření na problém s návykovými látkami, což může vést k opomenutí rizikového chování u dalších jedinců (10). Doporučení pro zdravotnické pracovníky proto zní, aby byl dotazník CRAFFT využíván u všech dospívajících pacientů v pravidelných intervalech – a diskuze prozatím dospěla k závěru, že pro Českou republiku by byl vhodný model zařazení tohoto nástroje do preventivních prohlídek ve 13 a 15 letech. To však za předpokladu finanční bonifikace resp. adekvátního navýšení bodového hodnocení pro tuto vyšetření. Prozatím je tam tato otázka otevřená

a bude řešena v příštích letech ruku v ruce s tvorbou screeningového programu také pro dospělé pacienty atd.

Další výzvou pro zdravotníky je efektivní provedení intervence po pozitivním screeningu. Jak již bylo zmíněno, krátká intervence může hrát zásadní roli v tom, aby si dospívající uvědomil své rizikové chování a byl motivován k jeho změně. Tato intervence zahrnuje poskytování informací o rizicích užívání návykových látek a motivaci pacienta ke změně chování. Při pozitivním výsledku CRAFFT dotazníku se doporučuje využití motivačních rozhovorů, které se ukázaly jako účinné při zvyšování ochoty pacientů podstoupit léčbu (5). Právní aspekty screeningu mají rovněž zásadní význam, zejména pokud jde o získání souhlasu pacienta a informování či souhlasu rodičů. V České republice je povinné, aby pediatr získal souhlas zákonného zástupce před invazivními zákroky, jako je odběr moči pro test na návykové látky. Samotný screening však lze provést i bez souhlasu rodičů, pokud je součástí preventivních opatření. Dospívající starší 15 let musí však samozřejmě souhlasit s případnou specializovanou léčbou závislosti na návykových látkách (10), a tak případné referování pacienta nemusí být jednoduché s ohledem na obvykle nízkou motivaci řešit identifikovaný/diagnostikovaný adiktologický problém.

Výzkumy potvrzují, že pravidelný screening na užívání návykových látek je účinným nástrojem prevence a včasného odhalení adiktologických problémů u dospívajících. Dotazník CRAFFT se ukázal jako spolehlivý nástroj, který lze jednoduše začlenit do běžných preventivních prohlídek. I když screening není vždy povinný, jeho využití může vést k významnému snížení rizikového chování a ke zlepšení zdravotního stavu dospívajících pacientů. V České republice je dotazník CRAFFT již validován (metodika se dokonce dočkala již 3. revize) a jeho použití v primární péči je považováno za standardizovaný postup (8).

Závěrem lze shrnout, že zdravotníci by měli být důkladně vyškoleni nejen v provádění samotného screeningu, ale i v následné intervenci a efektivní komunikaci s dospívajícími pacienty. Screening užívání návykových látek pomocí dotazníku CRAFFT by měl být pravidelnou součástí preventivních prohlídek, protože nabízí spolehlivý a jednodu-

5. Pro více informací: <https://www.adiktologie.cz/dotaznik-crafft-rizikove-chovani-u-deti-a-dospivajicich>